

Nemzetközi vándorlás és népességfejlődés

A magyarországi népességreprodukció 21. századi kilátásai nem túl rózsásak. A korösszetétel olyan idős, hogy a jelenlegi népességszám megőrzéséhez már nem elegendő az egyszerű utánpótlást biztosító termékenységi szint, a két gyermek vállalása sem. Nem baj, mondhatnánk, vegyük figyelembe a halandóság javíthatóságát, tételezzük fel a mai 70–71 év helyett a világelső 85 évnyi élettartam kialakulását a következő 30–50 évben. Ám a 10 milliós népességszám fenntartásához ebben az esetben is évente legalább 120 ezer gyermeknek kellene születnie a mostani 95–97 ezer helyett. Nyilvánvaló, hogy ehhez a termékenységekben és a halandóságban is igen nagy ívű változásoknak kellene történni, ami tetemes időt igényel.

Ráadásul a jelek arra mutatnak, hogy az 1989-ben kezdődött rendszerváltozás első időszakának problémái (gazdasági válság, a foglalkoztatás visszaesése, a relatív szegénység terjedése, stb.) *jelentős reprodukciós visszaesést* okoznak azokban a születési évjáratokban, amelyek az 1980-as, 1990-es években kezdték termékenységi periódusukat. Még a legoptimistább feltételezések szerint is 10–15 születési évjárat utánpótlása lesz emiatt alacsony. Mindebből az következik, hogy Magyarországon csak egy hosszabb átmeneti időszak vezethet el többé-kevésbé konszolidált népességfejlődés kialakulásához, az is csak akkor, ha feltételezzük, hogy a népesedéspolitika/családpolitika terén komoly erőfeszítések történnek, és ezek eredményesek is lesznek.

Az a kérdés, milyen módon mérsékelhetők a mostani alacsony reprodukciós időszak következményei. Ez vezet a népességváltozás harmadik komponensének, a nemzetközi vándorlásnak a vizsgálatához. Hiszen a termékenység és a halandóság befolyásolása mellett a bevándorlás is enyhítheti a népességszűkítést. Amennyiben egy ország megfelelő számú külföldi befogadására berendezkedik, tartósan meg lehet akadályozni a népesség erózióját. A létszám fenntartásához szükséges bevándorlás nagysága természetesen függ az adott ország demográfiai állapotától. Ahol a népesség fiatalabb, ott kevesebb bevándorlási többlet is elegendő a természetes fogyás ellensúlyozásához.

Magyarországon azonban nem ez a helyzet. A 20. századi népességfejlődés során szinte teljesen eltűntek, felmorzsolódtak a növekedési tartályok. Így várhatóan a létszámunkhoz mérten magas évenkénti bevándorlási többlet képes csak a népességszám szintjének megtartására. A közelmúltban speciális demográfiai forgatókönyvek kidolgozásával tettünk kísérletet arra, hogy megállapítsuk a létszámfenntartó bevándorlási volumeneket.¹

A továbbiakban két forgatókönyvet mutatunk be. A *migrációs célváltozat* azt vizsgálja, mekkora éves állandó bevándorlási többlet mellett marad a népesség száma 10 millió, ha a gyermekszám és az élettartam lassan emelkedik. A *fenntartó változat* viszont azt feltételezi, hogy mindhárom demográfiai komponens (termékenység, halandóság, vándorlás) markáns és nagyjából azonos szerepet kap a népességszám megtartásában.

Migrációs célváltozat

Az érvényes nemzeti népesség-előreszámítások alapváltozata 1,6-es átlagos gyermekszám és 75 évnyi férfi, 82 évnyi női élettartam elérésével számol a jövő század közepéig.² Ha ehhez évenként 40 ezer fős vándorlási egyenleget társítunk, vagyis mintegy 45–50 ezer bevándorlót és 5–10 ezer kivándorlót tételezünk fel, akkor a népesség száma stabilan 10 millió fős szinten marad.

Miért kell ilyen sok, vagy éppen ennyi bevándorló? A kérdést a reprodukció oldaláról is megközelíthetjük. A hazai várható élettartamok (70 év) mellett 145 ezer újszülött összes leélendő életéve lenne $70 \times 145\,000 = 10$ millió körül, vagyis a jelenlegi népességszám szintjén. Ezzel szemben alig 100 ezer gyermek születik évente. A „reprodukciós hiány” tehát minden évben 45 ezer fővel emelkedik.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy évente 45 ezer bevándorló fogadása, ha egyáltalán kívánatos, meghaladja Magyarország lehetőségeit. Az Európai Unió átlagában és az országok többségében az éves vándorlási nyereség nem több 2–3 ezreléknél (lásd az első ábrát), ami a mi esetünkben legfeljebb 20–30 ezer főt jelentene.

Lássuk be tehát, hogy *egyfelől* a migráció a népességszűkítést huzamos ideig korlátozó, a népességszámot fenntartó lehetőség századunkban. Ez az egyik eszköz arra, hogy Magyarország 20. századi népességfejlődésének egyik lényeges negatívumát – az ország elvándorló jellegét – megszüntessük. Ám

lássuk be azt is, hogy *másfelől*, mai szemmel, szinte lehetetlen a népesség pótlását jelentő embertömeg befogadása. Hiszen ez 2–2,5 millió bevándorló bejövetelét és beilleszkedését jelentené a következő fél évszázadban. Más szavakkal: kizárólag a nemzetközi vándorlással valószínűleg nem érhető el a népességszám stabilizálása, szükség van magasabb születésszámokra, és arra is, hogy az élők tovább

Tartalom

Nemzetközi vándorlás
és népességfejlődés
Magyar migránsok Európában
Beilleszkedés vagy elszigetelődés?
Globalizáció és migráció

Trend

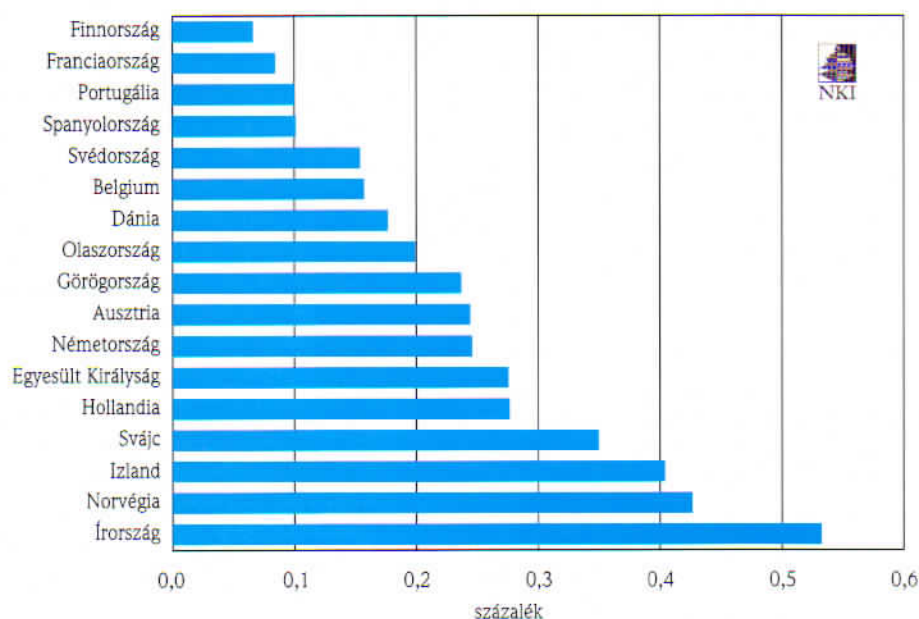
Nemzetközi vándorlás
az 1990-es években

Szemle

Népesedés és népességpolitika
Demográfia 2001
Mozaikok a gyermekszegénységről
A 18 éves sorköteles ifjak
Migráció és statisztika

¹ Habcsek László és Tóth Pál Péter: A nemzetközi vándorlás szerepe a magyarországi népesség számának megőrzésében 1999–2050 között. *Demográfia*, 43. évf. 2000/1: 11–46.

² Habcsek László: Demográfiai forgatókönyvek, 1997–2050. *Demográfia*, 41. évf. 1998/4: 472–494.

Éves bevándorlási többlet az összlakosság százalékában európai országokban, 1999

Forrás: Recent demographic developments in Europe. Council of Europe, 2000.

éljenek. Szaknyelven: a népességszám megőrzése a bevándorlás mellett magasabb termékenységet és alacsonyabb halandóságot is igényel.

A fenntartó fejlődés változata

Néha az a vád éri a demográfusokat, hogy a népesség csökkenését minden alap nélkül válságjelenségnek titulálják, pedig nem biztos, hogy a fogyó népesség nem előnyösebb-e számunkra. Erre a válasz az, hogy a ma élő felnőtt generációk számára esetleg valóban előnyösebb lehet a csökkenés, érzékelve azt a sok-sok társadalmi problémát, amelynek enyhítéséhez, megoldásához évek, esetleg évti-

zedek kellenek. Ám szinte bizonyos, hogy mire a gyermekeink, unokáink felnőnek, a létszámfogyás már súlyos következményekkel jár. Ez a folyamat a népesség oly mértékű zsugorodásához, összetételének olyan torzulásához vezet, amelyben a fejlődés egyre nehezebben tartható fenn. A fenntartható fejlődés kritériuma az, ami miatt a demográfusok olyan állhatatosan a létszámfogyás ellen vannak.

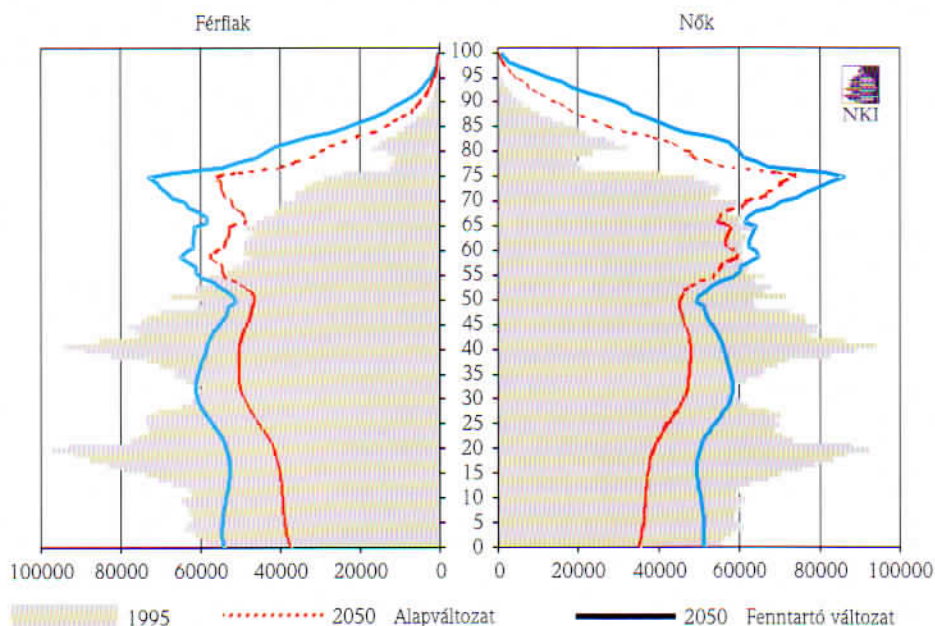
A fenntartható fejlődés lényegében azt jelenti, hogy a mai generációk olyan körülményeket hagyjanak utódaikra, amelyek között a társadalmi és a gazdasági fejlődés kiegyensúlyozott körülmények között folytatható. A népesség vonatkozásában olyan helyzet elérésére kell törekedni, amelyben a népesség reprodukcióját a folyamatok összhatása biztosítja. Ebből kiindulva megvizsgáltunk egy olyan forgatókönyvet, amelyben a három népmozgalmi komponens között egyenlően osztottuk el a népességszámcsökkenés korlátozásának „teendőjét”, vagyis olyan mértékváltozásokat érvényesítettünk,

amelyek esetén a termékenység, a halandóság és a migráció nagyjából ugyanakkora szerepet játszik a népességszám megőrzésében. Ezt nevezzük *fenntartó változatnak*.

Ebben a forgatókönyvben a gyermekszám fokozatosan emelkedik a jövőben, majd a 2030-as évektől 1,9-es szinten állapodik meg. Az élettartam is emelkedik 2050-ig, a férfiaknál és a nőknél egyaránt meg fogja haladni a 80 évet. A bevándorlási többlet sem tűnik lehetetlen nagyságúnak: az éves nyereség 13–15 ezer fő, ami évi 17–20 ezer fős bevándorlási volument feltételez.

Ilyen feltételek mellett a számítási eredmények kiegyensúlyozott demográfiai jövőképet vázolnak fel. A születések száma tartósan 100 ezer fő felett alakulhat, annak ellenére, hogy az átlagos gyermekszám nem éri el a kettőt. A népességszám megtartása fokozatos további öregedés mellett megy végbe. A halandóság javulásának hatására sokkal többen érik meg idős korukat. A feltételezett bevándorlási többletnek köszönhetően a korpi-ramis középső része, a munkavállalók száma nem csökken olyan drámai mértékben, hogy azt az aktivitás növelésével ne lehetne ellensúlyozni. A népesség korpiramisa 50 év alatt láthatóan „talpára áll” (lásd az alsó ábrát).

Megítélésünk szerint egy ilyen forgatókönyv és a mögötte feltételezett kiegyensúlyozott és eredményes népességpolitika jelentené a fordulatot a magyarországi népességfejlődés hosszabb ideje lefelé ívelő pályáján.

A népesség korpiramisa 1995-ben és 2050-ben

Hablicsek László NKI
lhlabli@mailop.ksh.hu
Tóth Pál Péter NKI
tothpp@mailop.ksh.hu

Magyar migránsok Európában

1990 előtt nem tudhattuk, hogy egy év vagy egy évtized alatt mennyi honfitársunk hagyta el az országot, s hogy az addig eltávozók közül évente vagy egy évtized alatt mennyi tért vissza. Annnyit tudtunk, hogy rokonaink, barátaink, ismerőseink közül voltak olyanok, akik külföldi útjukról nem jöttek vissza, kint maradtak. Ők voltak a disszidensek, a jogellenesen külföldön tartózkodók, majd később hazánk külföldre szakadt fiai. Ők voltak azok, akiket hivatalosan megbélyegeztek, akikről nem illett beszélni, akiket szégyellni kellett, s akik hivatalosan nem léteztek. Számuk ugyanis semmiféle kiadványban nem szerepelt, róluk a statisztikai évkönyvek nem tudósítottak. Az e téren uralkodó képmutatás burka csak itt-ott, a görög, a palesztin, a chilei menekültek esetében szakadt át, majd a bolsevik típusú hatalmi-politikai rendszer összeomlása előtti pillanatokban, amikor Románia magyar nemzetiségű állampolgárai, illetve a keletnémet turisták ezrei nem akarták elhagyni hazánkat.

A jogellenesen külföldön tartózkodók mellett voltak olyanok is, akik törvényesen, a hatályos jognak megfelelően hagyták el az orszá-

got. Ők voltak azok, akiknek – elsősorban családgyesítés céljából – engedélyezték, hogy lemondjanak magyar állampolgárságukról, s valamely külföldi állam állampolgárai legyenek. Ám a társadalmi nyilvánosság számára ők ugyanúgy nem léteztek, mint azok, akik a hatalom engedélye nélkül távoztak.

Pedig nem csekély számú honfitársunkról van szó. Az összegyűjtött adatok alapján 1953-tól az elmúlt rendszer összeomlásáig közel 400 ezren hagyták el az országot (a fellelhető iratokban 380 389 személy szerepel).³

A szabad utazás feltételeinek megteremtésével 1990-től – egy szűk csoport kivételével – minden magyar állampolgár saját szándéka és lehetősége szerint utazhat külföldre. Ez természetesen nem csupán a rövidebb időtartamú (turista) utakra vonatkozik, hanem akár az ország végleges elhagyására is. Abban az esetben tehát, ha megvan a lehetőségünk, és fogadnak is bennünket, akkor oda költözhünk a világban, ahová akarunk. Manapság nem tilos vagy szégyellni való a migráció.

Ennek ellenére, igaz más okokból, mint 1990 előtt, ma sem tud-

juk, valójában hányan hagyták el az országot évente, és mennyien jönnek vissza. Ennek következtében azt sem tudjuk, hogy az elmúlt tíz évnek mekkora volt a vándorlási egyenlege. A szabad utazás feltételeinek megteremtésével párhuzamosan ugyanis a számbavétel kötelezettsége megszűnt. 1990 óta (teljes biztonsággal csak azoknak a számát tudjuk, akik úgy hagyták el az országot, hogy valamilyen ok következtében a magyar állampolgárságról is lemondanak. De mi van a többiekkel, azokkal, akik e jogi aktus nélkül költöznek más országba?

Ha fegyelmezett állampolgárok lennénk, akkor ez nem lenne gond, hiszen a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény⁴ ezzel kapcsolatban egyértelműen fogalmaz. A törvény hatálya alá tartozó polgárnak „azt a tényt, hogy a Magyar Köztársaság területét külföldi letelepedés szándékával elhagyja, illetőleg hogy három hónapon túl külföldön tartózkodik, a lakóhelye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjénél vagy az illetékes külföldi külképviseleti hatóságnál kell bejelentenie”. Sajnos a gyakorlatban ez a rendelkezés nem „működik”. A bejelentett kiutazások száma ugyanis oly csekély, oly távol áll a valós helyzettől, hogy azokat a demográfiai évkönyvek nem is tartalmazzák.

Éppen ezért a magyar állampolgárokról vonatkozó migrációs adatokhoz a hasonló

Regisztrált magyarok Európában

Európai országok	Bevándorló	Kivándorló	Vándorlási különbözet			1991	1996	1997	1998	1999
	magyarok 1998-ban		1996	1997	1998	évi január 1-i magyar népesség				
Ausztria	–	–	57	142	–	10556	–	–	–	–
Azerbajdzsán	–	–	–	–	–	–	2	2	2	2
Fehéroroszország	6	–	–	–	6	–	–	–	–	–
Belgium	221	119	76	63	102	753	895	947	966	1020
Horvátország	–	–	31	36	–	–	–	–	–	–
Csehország	–	–	14	47	–	–	–	–	–	–
Dánia	184	117	89	64	67	294	335	396	366	377
Észtország	3	0	–1	–1	3	–	–	–	–	–
Finnország	86	46	12	25	40	308	419	411	454	508
Franciaország	–	–	–	–	–	2700 ¹	–	–	–	–
Németország	11942	15796	149	–270	–3854	31627	57996	56748	55706	52029
Görögország	–	–	141	122	–	291	545	581	573	–
Izland	9	–	8	–	9	–	40	–	40	45
Olaszország	–	–	353	340	–	1151	2153	2374	2639	–
Lettország	3	5	0	–2	–2	–	–	–	–	–
Liechtenstein	–	–	–	–	–	–	9	8	8	–
Litvánia	2	–	–	–	2	–	–	–	–	–
Luxemburg	72	65	67	45	7	–	–	–	–	–
Moldova	–	–	1	–4	–	–	–	–	–	–
Hollandia	585	287	224	310	298	1037	1133	1164	1272	1404
Norvégia	–	–	26	42	–	233	207	219	226	236
Lengyelország	36	6	28	25	30	–	–	–	–	–
Portugália	–	–	–	–	–	37	82	83	91	96
Románia	434	1306	–1383	–904	–872	–	31	19	26	25
Oroszország	90	110	–28	–17	–20	–	–	–	–	–
San Marino	–	–	1	–	–	–	1	2	1	1
Szlovákia	33	20	27	23	13	–	–	–	–	–
Szlovénia	3	0	3	–	3	56	32	39	41	41
Spanyolország	–	–	33	45	–	188	221	230	298	360
Svédország	168	70	96	87	98	3155	3046	2945	2925	2954
Svájc	372	260	19	173	112	4722	3957	3694	3645	3558
Macedónia	–	–	2 ²	–	–	–	–	–	–	–
Ukrajna	–	–	–545 ²	–	–	–	–	–	–	–
Egyesült Királyság	614 ¹	615 ¹	–1800	–1	–	–	2000	3000	–	–
Európa összesen	14249	18207	–	–	–	54408	73104	72862	69279	62656

Forrás: Recent demographic developments in Europe 1999. Council of Europe. Összeállította Nagyvá-Forgács Eleonóra.

¹1990. március 1. ²1995. ³1997.

³ Tóth Pál Péter: *Haza csak egy van*. Püski Kiadó, Budapest, 1997: 65.

⁴ Pontosabban a törvény 26. § (2) bekezdése, amelyet az 1998. évi XII. törvény 37. § g) állapított meg 1998. IX. 1-i hatállyal.

típusú külföldi forrásokat kell görcső alá vennünk. Ezek közül most a Council of Europe Publishing kiadásában megjelent *Recent demographic developments in Europe 1999* című évkönyv alapján vizsgáljuk meg, hogy a különböző országokban mennyi volt a bevándorló magyar állampolgárok száma.

Az évkönyv csak az adatokat tartalmazza, amelyeket az egyes országok a könyv készítői számára megküldtek. Ennek következtében az adathiány nem azt jelenti, hogy az adott országban, például Ausztriában, 1997 és 1999 között nem volt magyar bevándorló.

E hiányosságok ellenére a táblázat adatai két összefüggésről tudósítanak bennünket. Egyrészt egy év (1998) vonatkozásában megismerhetjük, mekkora számban érkeztek magyar állampolgárságú bevándorlók az adott országba, illetve hogy ugyanabban az évben hány magyar állampolgárságú bevándorló távozott el. 1998-ban a táblázatban felsorolt országok 14 249 magyar bevándorlót regisztráltak. Ugyanebben az évben ezekből az országokból 18 207 regisztrált magyar migráns távozott. Nem tudjuk azonban, hogy a bevándorló magyarok honnan érkeztek, és azt sem, hová vándoroltak tovább. Így

nem állíthatjuk, hogy valamennyien Magyarországról érkeztek, vagy Magyarországra távoztak.

Másrészt a táblázat adatai arról tájékoztatnak bennünket, hogy 1991-ben, 1996-ban, 1997-ben, 1998-ban és 1999-ben a táblázatban felsorolt országokban – függetlenül attól, hogy mikor érkeztek – mennyi volt az ott tartózkodó magyarok száma.

1999-ben az európai országokban a regisztrált magyar bevándorlók száma, a meglévő adatok alapján, mintegy 63 ezer fő. Számosan tartózkodhatnak magyar állampolgárok Ausztriában, Olaszországban és Görögországban, de róluk nem tesznek említést az országstatisztikák. Azonkívül az Európán kívüli országokban is élhet többkevesebb honfitársunk. Végeredményben nem tudhatjuk, mennyi lehet azoknak a száma (80 ezer, 100 ezer, vagy ennél is több), akik ugyan elköltöztek Magyarországról, de – függetlenül attól, hogy mikor távoztak – továbbra is magyar állampolgárnak vallják magukat.

Tóth Pál Péter NKI
tothpp@mailop.ksh.hu

Beilleszkedés vagy elszigetelődés?

Napjaink migrációs folyamatait a sokféleség és a sokszínűség jellemzi, ami a határok 1990 utáni szabadabb átjárhatóságának egyik következménye. Ennek következtében egyre kevésbé érvényes az a korábbi forgatókönyv, mely szerint a Magyarországot érintő nemzetközi vándorlási események sorrendje: a távozás fontolgatása, a döntéshozatal, a készülődés, a vándorlás (azaz az utazás) és a letelepedés az új országban. Ennél gyakoribb az, amikor a letelepedés végleges eldöntése nélkül érkeznek az országba külföldiek, például tanulni vagy munkát vállalni, és az ideiglenes itt-tartózkodásuk fokozatosan vált át huzamosabb itt-tartózkodásba, majd letelepedésbe, úgy, hogy közben maguk sem tudják pontosan, mikor is döntöttek el, vagy eldöntötték-e egyáltalán, hogy végleg itt akarnak élni.

A külföldi állampolgárok számára a Magyarországon tartózkodás – a jogi keretek játékszabályait betartva – megköveteli bizonyos jogi státusok megszerzését. Ilyen például a tartózkodási engedély, újabban az itt-tartózkodásra jogosító vízum, illetve a letelepedési engedély. Az itt élő külföldiek – amennyiben a megkívánt feltételeknek, követelményeknek megfelelnek – igyekeznek is mielőbb megszerezni ezeket a papírokat, mert az megkönnyíti számukra, hogy huzamosabb ideig, kiutaztatások nélkül tartózkodjanak az országban.

Ez azt példázza, hogy a jogi értelemben vett vándorlás és letelepedés sok esetben megelőzi a végleges döntést. Sőt, olykor nem is beszélhetünk döntésről, bár maga a vándorló személy is sejti/érzi, hogy letelepedésével, itteni életvitele megszilárdulásával, helyi kötődései kialakulásával egyre kisebb az esélye a szülőföldre való visszatérésének. Ennek ellenére a majdani visszatérés gondolatát nem adja fel, és ez identitásának fontos elemévé válik.

Az ilyen típusú vándorlás mellett természetesen továbbra is előfordulnak a határozott elképzelésekkel, tervekkel, letelepedési szándékkal érkező migránsok, akik némiképp a terepet is előkészítették a maguk számára az új élet megkezdéséhez.

Bármelyek is legyenek a letelepedés előzményei, minden vándorlásnak – bár térben és időben valamelyest behatárolt történésekről van szó – hosszú távú hatásai és következményei is vannak, mind egyéni, mind társadalmi szinten. Az egyén szintjén az országhatárokat átlépő migráció során, a szülőföldről való végleges távozással (végérvényesen) lezárul egy életszakasz, s elkezdődik a helykereső és

gyökéregresztő próbálkozásoknak és az önazonosság újradefiniálásának bizonytalan kimenetelű folyamata. A társadalom szintjén a tömeges vándorlások a demográfiai folyamatok alakításában játszhatnak szerepet úgy a kibocsátó, mint a fogadó társadalom vonatkozásában, ugyanakkor lavina-effektust is létrehozhatnak, azaz kialakulhat egy olyan társadalmi mechanizmus, amely által a már kivándorolt személyek maguk után vonzhatják otthon hagyott rokonaikat, barátaikat.

A megszokott környezetüket elhagyó embereknek életük szinte valamennyi területén változásokkal kell szembenézniük. Még inkább így van ez, ha a környezetváltás az országhatár átlépéséből adódik. Ekkor a változások mellett magához a migrációs folyamat-hoz való alkalmazkodás, az elhagyott közösségből való kiszakadás, valamint a fogadó társadalomba való beilleszkedés is próbára teszi a vándorlót. Vizsgáljuk meg külön-külön ezeket a folyamatokat.

A *vándorláshoz való alkalmazkodás* alapesetben a migrációval keletkező krízisállapot, a bizonytalan léthelyzet áthidalását jelenti. A megszokott egzisztencia elvesztése, a kapcsolatok elszakadozása, az addigi normák és értékek meglazulása fokozza a migráció utáni léthelyzet bizonytalanságait, megnehezítve a vándorlással járó feszültségek feldolgozását. A környezetükből kiszakadt emberek problémái – főleg megérkezésük első időszakában – többnyire nagyon összetettek és nagy részük abból fakad, hogy a helyváltoztatással hirtelen minden idegenné válik, a megszokott hétköznapi dolgok megváltoznak, a bizonytalanság rányomja bélyegét teljes világlátásukra.

Az *elhagyott közösségből való kiszakadás* nem zárul le azzal, hogy a vándorló térben eltávolodik korábbi otthonától. Az új országba való megérkezés pillanatától kezdetét veszi a veszteségek megélése. A régi barátságok, kapcsolatok elvesztése, vagy legalábbis meglazulása, súlyos tárgyvesztést jelent a vándorlók nagy többsége számára. A felbomló, meglazuló társas kötések a rajtuk keresztül áramló erőforrások kiapadását is jelentik. Megszűnnek, vagy legalábbis nehezen mobilizálhatók azok a kapcsolatok, amelyek segítik az egyént a nehéz helyzetek (válsághelyzetek) átvészelésében. Ez a fajta támogatás éppen akkor hiányzik, amikor a legnagyobb szükség lenne rá: az elszakadás és az adaptálódás közötti átmeneti időszakban.

A vándorlók *új környezetbe való beilleszkedése* sem mindig zökkenőmentes. A beilleszkedés tárgyi feltételei közül a munkahely-

és a lakásszerzés elsődleges fontosságú. A megélhetés biztosítása azonban a beilleszkedés fontos, de nem elegendő kelléke. A sikeres beilleszkedéshez az otthonosság-érzés kialakulása is szükséges, amit nagy mértékben segíthet az új környezetben már meglévő vagy formálódó személyes kapcsolathálózat. Sok esetben a vándorlás miatt az egyén jelentős kapcsolati tőkét ad fel a gazdasági tőke vagy egyéb erőforrás reményében, és ezzel a hiánnyal csak letelepedése után szembesül igazán.

Lényeges metszet továbbá a *kulturális beilleszkedés*. A másfajta kulturális közegbe került bevándorló egyéneknek vagy csoportoknak a kétféle kultúrához való viszonyulása – a saját kulturális identitás, szokások, hagyományok megőrzése, valamint a fogadó társadalom kulturális értékeihez, normáihoz, szokásaihoz való alkalmazkodás – alapján különböző beilleszkedési minták rajzolódnak ki.

*Asszimiláció*ról akkor beszélhetünk, amikor az egyén a saját etnikai és kulturális identitásának feladásával próbál beolvadni a fogadó társadalomba. A kulturális asszimiláció a többség értékrendjének és életmódjának átvételét jelenti; a strukturális asszimiláció a fogadó társadalom intézményeibe való sikeres beilleszkedést. A beilleszkedés ára az *akkulturáció*, amelynek során a bevándorló csoportok kultúrája változik, alkalmazkodik egy változatlan befogadó kultúrához.

Ezzel szemben az *integráció* során a bevándorló úgy alkalmazkodik és válik a fogadó társadalom tagjává, hogy közben megőrzi saját kulturális identitását. Ebben az esetben kettős kötődés alakul ki: mindkét kultúrához kötődik az egyén, bizonyos egyensúlyt teremt az egymástól esetleg eltérő érték- és normarendszerek között.

Az új környezethez, annak normáihoz, szabályaihoz való alkalmazkodást nem egyszer a bizonytalanság, az elidegenedés, a saját szubkultúra, valamint a befogadó társadalommal szemben tanúsított ambivalencia kíséri, ami adott esetben értékválságot, kulturális talajvesztést is eredményezhet. A szülőföld elhagyása és a letelepedés egy másik országban kiszakítottasághoz, gyökértelenséghez is vezethet. A *marginalizáció* mind a saját, mind a fogadó társadalom kultúrájának elutasítását jelenti. A bevándorló két kultúra határán áll, és ebből fakad identitásválsága, sehová-se-tartozás-érzése.

Elkülönülés akkor történik, ha a bevándorló egyénnek, vagy csoportnak a fogadó társadalommal nincsenek, vagy minimálisak a kapcsolatai, és a saját kulturális értékeihez és normáihoz ragaszkodik az új környezetben is. Így jönnek létre a társadalmon belüli úgynevezett „kisközösségek”, amelyek az etnikai alapon, illetve az azonos származási ország alapján létrejövő szervezetekből, baráti kapcsolatszerkezetekből állnak. Amikor az elkülönülést más csoportok kényszerítik ki, akkor *szegregációról* beszélünk.

A Magyarországra irányuló migrációt tekintve nem feledkezhettünk meg arról, hogy Magyarország elsősorban a határon túli magyarok számára jelent célszolgát⁵. A *kisebbségben élő magyarság „anyaországba” történő vándorlása* a nemzetközi migráció sajátos esetét képezi, melynek vizsgálatában nem hagyható figyelmen kívül a történelmi háttér. E sajátos migrációt elsősorban a szomszédos országok nehéz gazdasági és politikai helyzete, valamint kisebbségpolitikája váltja ki, de motivációs hátterében meghatározó szerepe van az etnikai identitásnak, a „szülőföldről a hazába” való áttelepedés igényének. Mindez természetesen rányomja bélyegét e bevándorlók (vagy inkább: áttelepedők) beilleszkedésére. A történelmi gyökerek megléte, a kulturális közelség nagymértékben megkönnyíti beilleszkedésüket. Ám mindazok a nehézségek, amellyel a szülőföld elhagyása, az elszakadás jár, az ő esetükben is megtalálhatók. Ráadásul mindehhez – sok esetben – még hozzáadódik az a morális konfliktus, amely az otthonmaradók „cserbenhagyásának” tudatából fakad.

Gödri Irén NKI
vargaike@mailop.ksh.hu

⁵ Az 1990-es évek folyamán Magyarországon letelepedők legnagyobb része Romániából érkezett, és magyar nemzetiségű volt.

Globalizáció és migráció

A globalizáció fogalma és folyamata, valamint a nemzetközi migráció területén tapasztalható régi/új jelenségek szorosan összekapcsolódnak: a nemzetközi migráció folyamatában is megjelennek a globalizálódás jellegzetességei.

Globalizáción a legegyszerűbben olyan folyamatot érthetünk, amelynek keretében a tőke, a tudás és az információ egyre szabadabban áramlik országhatárokon át. Ennek a folyamatnak nagy hatása van a társadalmak és a politikai rendszerek területi, nemzeti vagy regionális megszerveződésére. Jelentősen csökken a társadalmi és politikai szervezetek (elsősorban a nemzetállamok) kötődése az adott, jól körülhatárolható területhez. E kötődés megszűnésében, a területnélküliség létrejöttében a nemzetközi vándorlás és maguk a vándorlók kulcsszereplők lehetnek. Miképpen is, tehetjük fel a kérdést.

A globalizáció korában a vándorlókat általában nem az jellemzi, hogy elhagynak egy országot, egy területet, majd néminemű vándorlás után megérkeznek egy másik területre, ott tartósan le is telepednek, és felveszik az adott ország vagy közösség nyelvét és szokásait. Ez a *disszimilációs* (a kibocsátó közösséggel kapcsolatban) és *asszimilációs*, integrációs (a befogadó közösséggel kapcsolatban) paradigma ma már csak a nemzetközi vándorlás kis részét írja le. Napjaink

vándorlásában a formák, a motivációk, a kötődések sokféleségével találkozhatunk.

A *nemzetközi migráció transznacionális üzletággá vált*, amely egyszerre több szinten és több intézmény bevonásával szervezi az *emberek áramlását* a tőke és a javak mozgása mellett. Ebben az üzletágban megjelennek a küldő és a fogadó államok, a kormányzati szervek, a multinacionális cégek, a munkaerő mozgását szervező ügynökségek, a nemzetközi migrációs szervezetek, az etnikai csoportok, sőt az embercsempész hálózatok is. Manapság a migráció egyre kevésbé képzelhető el a migráns és a befogadó állam közötti rendkívül egyenlőtlen viszonyként, amelyben a célállomás kormánya kapuörként szelektál a bevándorlásra jelentkezők körében.

Nem arról van szó, hogy az ellenőrzés megszűnt, sőt, ezen a téren mintha politikailag egyre nagyobb lenne a nyomás az egyes nemzetállamok politikai elitjére. A kontroll csak *vesztett hatékonyságából*. A vándorlók mögött ma már komoly etnikai szervezetek állhatnak, amelyek a bevándorolni igyekvőt helyzetbe hozzák adminisztratív és gazdasági szempontból is. Emellett komoly nyomást képesek kifejteni azok a multinacionális cégek, melyek mind a szakképzett, mind a szakképzetlen munkaerő mozgásában, ide-oda rendelésében jelentős ér-

dekekkel bírnak. Ugyanígy a kibocsátó állam is segítheti a vándorlást, hiszen a vándorlók által hazautalt pénzek komolyan befolyásolhatják az otthoni társadalom békéjét és az adott, elszegényedett állam fizetési mérlegét. Mindeközben a befogadó nemzetállam is érdekelt lehet olyan munkaerő szabályozott „berendelésében”, amelyik hiányszakmákban tevékenykedik, speciális ismeretekkel rendelkezik, vagy a helyiek által el nem végzett (többnyire „piszkos” vagy „embertelen”) munkákat lát el. Mindezen szempontok komolyan gyengítik az ellenőrzés tekintetében a befogadó országok képességét és akaratát.

A nemzetközi vándorlás hátterében tehát rendkívül komoly és szerteágazó érdekek állnak, a modern migráció ennek megfelelően nagyon is sokféle, *differentiált*.

Egyrészt van a határokon át ingázó „szereződéses munkaerővándorlás”. Ebben a kormányok és a munkáltatók a vándorlást meghatározott időre engedélyezik, illetve teszik lehetővé. A legfontosabb cél az olcsó (általában gyengén képzett) munkaerő biztosítása anélkül, hogy letelepedésre, áttelepülésre kerülhetne sor. Ez a forma már a 19. század végén is jelen volt (Németországtól, az USA-n keresztül Dél-Afrikáig), és ma újból előtérbe került (például mezőgazdasági idénymunkások fogadása Nagy Britanniában).⁶

A globalizáció korában a szakképzetlen munkaerő vándorlásának „rendezetlenebb” formája a szakképzetlen „kiszolgáló személyzet”⁷ tömeges megjelenése a világ pénzügyi és gazdasági szervezőközpontjaként működő „globális” városokban. E társadalmilag és etnikailag heterogén csoport jelenlétét jól mutatta a World Trade Center összeomlásának tragédiája, ahol ezrével haltak meg takarító, ügyintéző, burkoló, büfék mexikóiak, bangladesiek, indiaiak, törökök.

A globalizáció nemcsak a szakképzetlen munkaerő vándorlásában jelenik meg, hanem megfigyelhető a magas szakképzettséggel, speciális tudással rendelkező, egyesek által új „elitként” emlegetett csoportok mobilitásában is. Ezek a menedzser, informatikus, stb. fogalkozással bíró, „átmeneti szakképzett vándorlók” sehol sem telepednek le egy-két évnél hosszabb időre. Általában nagyobb multinacionális cégeknek

szolgálnak, vagy azok kihelyezett beszállítójaként dolgoznak, feladatuk egy-egy nagyobb beruházás megszervezése, végrehajtása, vagy éppen egy átszervezés levezénylése. Jellemző, ahogy ez a – gyakran már nemzetközi menedzserosztályként leírt – csoport hat a globális városok térbeli megszerveződésére. Elemi igényük például a repülőterek gyors és megbízható elérése, ezeket a szempontokat a globális városok vezetése általában figyelembe veszi. Ezen új osztályhoz kapcsolható sok tekintetben a nemzetközi turizmus, és az egyenlőtlenségi viszonyokat jól leképező *szabadidő-migráció* világméretű fellendülése is.

A globalizációs kor migrációjának legújabb formája már az ember helyváltoztatását sem igényli, hiszen online állások jelennek meg például a biztosítási szakmákban, a szoftverfejlesztésben. Lassan szerephez jutnak a *virtuális migráció* különböző formái, amelyek nemzetállami szempontból szintén területen kívüliek.

A területen kívüliség megjelenik az etnikai tudat és identitás szintjén is, hiszen az információs technológia villámgyors fejlődésével átalakul a „bevándorló közösségek” társadalmi és kulturális jellege. Egyre nagyobb számban jelennek meg *diaszpóra közösségek*, azaz olyan etnikai csoportok, amelyek térben elszakadnak ugyan az „anyaközösségtől”, de fenntartják kulturális, társadalmi, sőt gazdasági kötődéseiket is. Ez odáig vezet, hogy a mai bevándorlónak nem kell a helyi közösség kulturális világához igazodnia. Megőrizheti saját etnikai-kulturális világát az „otthoni” etnikai műsorszórók és sajtóorgánumok figyelmével, az elektronikus társasági élet fenntartásával. Ezen *globális „etnomezők”* megjelenése kikezdi mind a befogadó, mind a kibocsátó közösségek területéhez kötöttségét és területi identitását.

Összefoglalóan: azon képzet, hogy a területhez kötött nemzetállamok között adott irányban mozgó vándorlók jelentik a nemzetközi vándorlást, a globalizáció korában egyre inkább érvénytelen. A közkeletűen „olvasztótégelyként” elgondolt nemzetállam gondolata lassan idejétmúlttá válik. A migráció elemzésekor már csak a transznacionális (globális) gazdasági és társadalmi kapcsolatok és terek mentén lehet teljes körűen megérteni a folyamatokat.

Melegh Attila NKI
melegh@mailop.ksh.hu

⁶ Megítélésünk szerint a státustörvény is tartalmaz ilyen elemeket.

⁷ Akiknek kiszolgáltatott helyzetét a gyakori rasszista megkülönböztetés is mutatja.

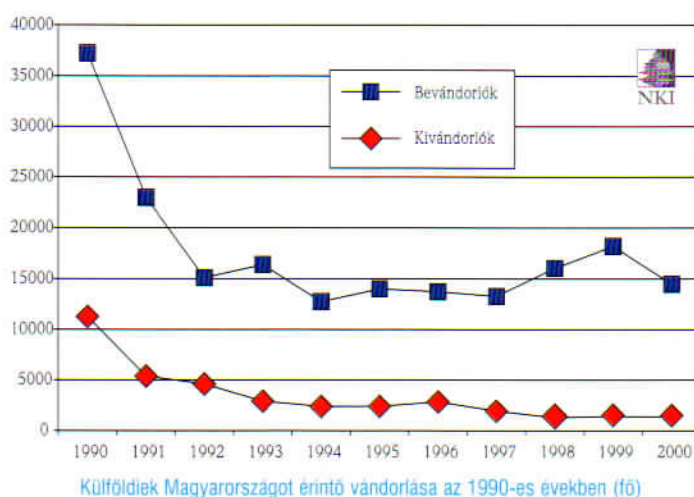
TREND

Nemzetközi vándorlás az 1990-es években

A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlásról teljes körű – a magyar és a külföldi állampolgárok költözését, migrációs státusát egyaránt követni képes – statisztikák ma még nem állnak rendelkezésre. Ám az 1990-es években megváltozott helyzetünket, a migráció megélénkülését jól mutatják a külföldi állampolgárok be- és kivándorlásáról szóló adatok.

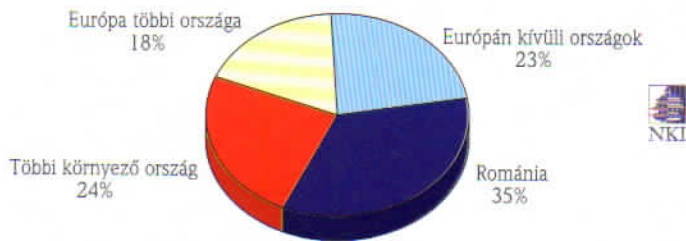
1990 és 2001 között összesen közel 200 ezer bevándorló külföldit fogadtunk. Közülük mostanáig 40 ezren hagyták el az országot. A népesség százalékában a bevándorlók éves száma 0,1–0,3%-ot, a kivándorlóké 0,0–0,1%-ot tett ki.

Az 1990-es évek elején a menekülthullámok okozták a magasabb bevándorlási számokat. Az évtized közepén a vándorlás visszaesett. Újabb ismét növekszik a beköltöző külföldiek száma, feltehetően most már az ország vonzerejének (idegen szóval: *attraktivitásának*) köszönhetően. A legutóbbi években a külföldiek vándorlási egyenlege (a be- és kivándorlás különbsége) évi 13–17 ezer fő volt.

Külföldiek Magyarországot érintő vándorlása az 1990-es években (fő)

Forrás: Demográfiai Évkönyv 2000. KSH

Az 1995–1999 között Magyarországra bevándorolt külföldiek megoszlása állampolgárság szerint

Forrás: Demográfiai Évkönyv 2000. KSH

Figyelmünket az 1990-es évek második felére koncentrálnak megállapíthatjuk, hogy a külföldiek többsége (59%-a) a környező országokból érkezett. Ezen belül Romániából jöttek magasan a legtöbben (az összes bevándorló 35%-a). Valamennyi európai országot tekintve, az öreg kontinensről származik a bevándorlók csaknem négyötöde (77%). Talán meglepő, de a statisztikai adatok szerint a bevándorlók 23%-a százaléka Európán kívüli országból választotta Magyarországot. Az országok toplistája: Kína, Egyesült Államok, Vietnam, Mongólia és Izrael.

HL

SZEMLE

Népesedés és népeséspolitikai

Szerkesztők: Cseh-Szombathy László és Tóth Pál Péter. Századvég Kiadó, Budapest, 2001, 534 oldal, 3920 Ft.

A kötet azokat a tanulmányokat tartalmazza, amelyek az 1999–2000-ben működött Népesedéspolitikai ad-hoc Munkabizottság felkérésére készültek. A tanulmányok átfogják az egészség és a halandóság, a népesedéspolitika, a népesedéscsökkenés és az öregedés, a termékenység, a család, a családpolitika, a külső és a belső vándorlás, valamint a népesség reprodukciója kérdéseit. E témakörökben a szerzők a szaktudományos ismeretek olyan összegzésére törekednek, amellyel hozzájárulhatnak kritikus-sá vált népesedési helyzetünk meghatározó tényezőinek, legfontosabb okainak, a krízis mélységeinek feltárásához.

A kötet végén található Cseh-Szombathy László „A népesedési folyamatok alakulása Magyarországon” című tanulmánya, amely a kormány felkérésére végzett munka eredményeinek összegzése. Tartalmazza a népesedési helyzet diagnózisát, és felvázolja egy népesedéspolitikai koncepció kereteit, azaz a hosszú távon lehetséges területeit.

Demográfia 2001

A Demográfia az MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata. Megjelenik negyedévente. Szerkesztőség: Klinger András (főszerkesztő), Kamarás Ferenc (felelős szerkesztő), Habiszék László (szerkesztő). Előfizetési díj egész évre 1040,- Ft.

A Demográfia 2001-es számaiban megjelent tanulmányok és közlemények:

Balázs Lajos: Néprajzi tűnődések a népesedésről I. Demográfia 2001/1–2: 118–130.

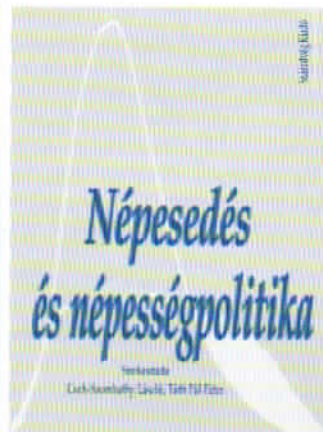
Balázs Lajos: Néprajzi tűnődések a népesedésről II. Demográfia 2001/3–4: 321–331.

Frey Mária: Egyensúlyt teremteni a fizetett munka és a családi élet között. Demográfia 2001/3–4: 280–304.

Gárdos Éva: Magyarország lakosságának halandósága, egészségi állapota az ezredfordulón. Demográfia 2001/1–2: 7–43.

Kamarás Ferenc: Családalapítás és gyermekvállalás az 1990-es években és az ezredfordulón. Demográfia 2001/1–2: 44–73.

Klinger András: Halandósági különbségek Magyarországon iskolai végzettség szerint. Demográfia 2001/3–4: 227–258.

Mező Ferenc: Az Egyesült Államok etnikai és demográfiai jövője. Demográfia 2001/1–2: 105–117.

Óri István: A nők munkavállalásának alakulása és főbb demográfiai jellemzői, 1980–96. Demográfia 2001/1–2: 74–104.

Pozsgai Péter: Család és háztartás. Magyarországi történelmi demográfiai források fogalomhasználata a 16–19. Században. Demográfia 2001/3–4: 332–346.

S. Molnár Edit: A közvélemény gyermekszám-preferenciái. Demográfia 2001/3–4: 259–279.

Schwarz, Karl: 2000. évi jelentés a németországi demográfiai helyzetről. Demográfia 2001/3–4: 175–226.

Spéder Zolt: Életünk fordulópontjai. Az NKI Társadalmi és Demográfiai Panelfelvételének (TDPA) kutatási koncepciója és kérdőívének vázlatos ismertetése. Demográfia 2001/3–4: 305–320.

Rendelés és információ: Kardulesz Ferencné NKI kardulesz@mailop.ksh.hu

Mozaikok a gyermekszegénységről

Szerzők: Spéder Zolt és Monostori Judit.

KSH NKI Kutatási Jelentések 69, Budapest, 2001/4, 77 oldal, 800,- Ft.

A kötet önálló tanulmányok segítségével ad bepillantást a magyarországi gyermekszegénység demográfiai és szociológiai jellemzőibe.

A gyermekes családok és az egyes családtípusok szegénységi kockázatait új módszerrel, az arányosított de-

DEMOGRÁFIA

2001. XLIV. ÉVE

privátos anyagi helyzettel jellemzik. Ennek alapján a sokgyermekesek és a gyermekeket egyedül nevelők esetében a depriváció messze átlag feletti szinten mozog. Ám az is kiderül: a fiatalabb, kisgyermekes családok életkörülményei ugyan csak rosszabbak annál, mint amire pusztán a jövedelmi helyzetükből következtethetünk. A gyermekek életkörülményeire vonatkozó társadalmi standardok az alapszükségleteket tekintve (élelem, lakás, ruházódás, családi ünnep) általánosan elfogadottak. A gyermekek társadalmi kapcsolatairól,

gyermekközösségbe való bekapcsolódásukról, kulturális fogyasztásuk szükségessége voltáról kialakított elképzelések viszont már messze nem egységesek, jelentősek a különbségek az iskolai végzettség és a lakóhely településti-pusa szerint.

Az olvasó áttekintést kap a gyermekes családokat érintő családpolitika és szociálpolitika, ezen belül a segélyezéssel kapcsolatos politika 1990-es évekbeli változásairól, a segélyezett családok helyzetéről. Mind a szegénységi mutatók, mind a segélyezett vizsgálatok alapján állítható, hogy a gyermekes családok közül – a hagyományosan magas szegénységi kockázati nagycsaládok mellett – egyre nehezebb körülmények között élnek a gyermekeket egyedül nevelők. A családfő gazdasági aktivitását vizsgálva pedig megállapítható, hogy a szociális segélyekből, a munkanélküli ellátásból élő családfők családjait tekinthetjük a legrosszabb körülmények között élőknek. A jövedelmi és vagyoni helyzet, a lakáskörülmények és a táplálkozási szokások egyaránt a segélyezett leghátrányosabb csoportjába sorolták a romacsaládokat.

Mi történik, ha a családba megérkezik az új jövevény, a várva várt gyermek? Túl a családi örömon, a babusgatáson, nyilvánvaló, hogy eggyel több családtag ellátásáról kell gondoskodni. Nagyon fontos kérdés, hogy milyen szinten és mi módon képesek erre a családok. Az adatok alapján azoknak a csoportnak a legszámosabb (42%), akik legfeljebb annyival képesek jövedelmüket növelni (a családtámogatás révén vagy többletmunkával), hogy ne kerüljenek alacsonyabb egy főre eső jövedelmi kategóriába. Ők a „helyben maradók”. A második legjellemzőbb elmozdulás a lecsúszás, amikor a keresetek és a fogyasztás megváltozásából eredő következményeket a család nem tudja kivédeni. Végül, bármily meglepő, a gyermekvállaló családok egy része felfelé mozdul el a jövedelmi skálán.

A 18 éves sorköteles ifjak egészségi állapota, testfejlődése I.

Szerző: Joubert Kálmán és Gyenis Gyula.

KSH NKI Kutatási Jelentések 70, Budapest 2001/5, 131 oldal, 1500,-Ft.

A kötet „A 18 éves sorkötelesek testfejlődésének, egészségi állapotának és szocio-demográfiai jellemzőinek vizsgálata” című kutatási program eredményeiről ad áttekintést. A vizsgálatot a KSH Népeségutóirat Kutató Intézet és az ELTE Embertani Tanszéke a Magyar Honvédséggel együttműködésben végezte. A vizsgálat célja, hogy képet adjon a 18 éves férfineveltség egészségi és biológiai állapotáról, demográfiai és szociális jellemzőiről. Ilyen mélységű és jellegű adatfelvételt a 18 éves ifjakról utoljára 1973-ban került sor. A vizsgálat kitért a sorkötelesek droggal kapcsolatos véleményére és alkoholfogyasztási szokásaira is.

Általános érvénnyel megállapítható, hogy az utóbbi 25–30 évben romlott a sorkötelesek sorozásánál figyelembe veendő egészségi állapota. Amíg 1973-ban csak minden huszonötödik sorköteles minősült *alkalmatlannak*, addig 1998-ban minden negyedik.

A vizsgálatban megkülönböztették az egészségileg károsodottakat és a katonai szolgálatra alkalmatlanokat. 1998-ban az egészségileg károsodottaknak legnagyobb arányban olyan betegségeik voltak, amelyek a mentális és viselkedészavarok betegcsoportba tartoznak. Az alkalmatlannak minősítettek felét (51%) teszik ki a mentális és viselkedészavarok miatt felmentettek. A légzőrendszer betegségei igen előkelő helyet foglalnak el mind az egészségkárosodásnál, mind a „kiszuperálás” okaként. Nagy számban fordul elő az allergia és az asztma. A keringési rendszer betegségei 1973-ban a 4. leggyakoribb, 1998. évben az 5. leggyakoribb egészségkárosodás. Összességében az egészségkárosodás miatt katonai szolgálatra alkalmatlan sorkötelesek aránya az eltelt 25 év alatt közel nyolcszorosára nőtt.

Ezek a megfigyelések még akkor is elgondolkodtatóak, ha tudjuk, 30 évvel ezelőtt alapvetően más volt a „katonai szolgálatra alkalmas” minősítés követelményrendszere. Akkor a Magyar Néphadseregnek nagy létszámú hadsereget kellett a sorállományból biztosítani. Ez a fokozott sorozási létszámgény – a mainál sokkal népesebb születési évszázadok mellett is – csak úgy volt biztosítható, hogy a ma érvényesnél lényegesen enyhébbek voltak a „katonai szolgálatra alkalmas” minősítés egészségi állapot feltételei. Másrészt, az alkalmazott vizsgálati, szűrési technikák, eljárások is hatékonyabbak lettek az eltelt 25 év folyamán.

A katonai sorozások adatai alapján rekonstruálni lehet a sorkötelesek természetének változását – *szekuláris*

trendjét – Magyarországon 1760-tól napjainkig. A megfigyelt időszak 208 éve alatt a testmagasság 17 cm-rel lett nagyobb, tehát 10 évenként átlagosan 8,2 mm-rel nőtt a sorkötelesek magassága. A magasság növekedése az utóbbi 25 évben ennél lényegesen gyorsabb volt: az ifjak 4,5 cm-rel magasabbak 1998-ban, mint 1973-ban.

A testtömeg-átlagban az eltelt 25 év során bekövetkezett 5,3 kg-os gyarapodás egy része nyilvánvalóan összefügg a testmagasság-átlagok növekedésével. Am a túltápláltság, az elhízás jelei is markánsak: *a vizsgáltak 16%-a túlsúlyos, 3 százaléka 100 kg-nál nagyobb testtömegű volt.*

A vizsgálat alapján megfogalmazható, hogy a fiatalok egészségi állapotának, testi és lelki fejlettségének lényeges javítása, a kedvezőtlen folyamatok megállítását vált szükségessé. Ennek egyik pillére lehetne az egész iskolarendszeren átívelő, az oktatásba és a nevelésbe beépülő felvilágosítás a korszerű táplálkozásról, a táplálékok összetételéről, továbbá a rendszeres intenzív testmozgás, a testedzés fontosságáról.

Migráció és statisztika

Szerkesztők: Illés Sándor és Lukács Éva.

KSH NKI Kutatási Jelentések 71, Budapest, 2002/1, 246 oldal, 1500,-Ft.

A tanulmánykötet „A személyek szabad áramlása témakörének statisztikai szempontú vizsgálata” című projekt keretében készült. A projekt a Szociális és Családügyi Minisztérium, valamint a Központi Statisztikai Hivatal együttműködésében az Európai Unióhoz történő magyar csatlakozás egyik kényes (ha nem a legkényesebb) tárgyalási fejezetének, a „Személyek szabad áramlása” fejezetnek az alátámasztására szolgált – kemény statisztikai mutatók készítésével és felhasználásával. A projekt fő témái a következők voltak:

1. A külföldön tartózkodó magyar állampolgárok a kilencvenes években, különös tekintettel az Európai Unió tagállamaiban tartózkodókra, továbbá a visszavándorló (hazatérő) magyar állampolgárokra;
2. Kivándorló magyar állampolgárok a főbb európai fogadó országokban, nevezetesen Németországban és Ausztriában;
3. Az Európai Unió tagállamaiból bevándorló és Magyarországon munkát vállaló uniós polgárok;
4. A gyermekek vándorlása – családjegyesítés;
5. A külföldön tanuló magyar diákok és a Magyarországon tanuló külföldi diákok;
6. A külföldön munkát vállaló magyar munkaerő, különös tekintettel Németországra és Ausztriára;
7. A magyar nyugdíjasok nemzetközi vándorlása;
8. Kapcsolat a hivatalos EU vélemények és aközött, hogy az adott tagállamok közvéleménye hogyan ítéli meg a csatlakozni kívánókat.

A kutatás abból indult ki, hogy *a migráció tipikusan korspecifikus folyamat*. A kötetben szereplő tanulmányok a gyermekkor, a diákevek, az aktív munkával töltött életszakasz és a nyugdíjaskor bontásban tárnak fel alapvető összefüggéseket.

Szabó Pál tanulmánya a *gyermekek vándorlásának* legjellemzőbb jegyéről szól, mely szerint a gyermekek a világon zajló migrációs folyamatok passzív résztvevői, néha kedvezményezettjei, néha áldozatai. Ennél a korosztálynál nincs meg a lakóhely megválasztásának önálló döntési lehetősége, a szülők – esetleg rokonok, rosszabb esetben a hatóságok – döntenek lakóhelyükről. A Magyarországon élő külföldiek körében a gyermekek száma közel 15 ezer fő, arányuk 9–10%.

A *tanulási célú migráció* a nemzetközi mozgás jelentős, és egyre növekvő szeletét adja. A ki- és bevándorló magyar és nem magyar állampolgárságú diákok áramlását *Langerné Rédei Mária* tanulmánya vizsgálja. Eszerint a külföldről érkező diákok száma megközelítőleg *16–17 ezer fő*, míg a más országban tanuló magyar állampolgárságú fiatalok *14–16 ezer főt* tesznek ki. Tendenciájában a felénk irányuló, tanulmányi célú érdeklődés növekvő, és ez kiaknázandó lehetőségként áll Magyarországon előtt.

A magyar állampolgárok *külföldi munkavállalása* a Magyar Köztársaság Alkotmánya által biztosított alapszabadság. Ennek az alkotmányos szabadságnak a gyakorlati alkalmazása azonban nemcsak a kiutazást lehetővé tevő magyar rendelkezésektől, hanem a fogadó országok szabályozásaitól és a munkaerő-keresleti viszonyoktól is függ. Mint ismeretes, az Európai Unió összes tagállama engedélyhez köti a magyarok munkavállalását. Az Európai Unió tagállamaiban huzamosan tartózkodó mintegy 80 ezer magyar állampolgár közül 52 ezren Németországban, 10 ezren Ausztriában találhatók. A koncentráció még ennél is egyértelműbb a munkavállalók esetében: az EU-ban munkát vállaló 24 ezer magyar dolgozó közül több mint 14 ezret Németországban, néhány száz hűján 9 ezret pedig Ausztriában foglalkoztatnak. *Fóti Klára és Németh Mária* szerint a migrációs hajlandóság nem egyoldalúan, a munkavállalók szándékaitól, hajlandóságától függően növekszik vagy csökken. A legnagyobb hatással a befogadó ország munkaerőigénye alakítja azt, legyen szó akár legális, akár illegális szféráról.

Bár a vándorlók többségét a fiatal korosztályok adják, újabban emelkedőben van az *öregkori vándorlás*, melynek jelentősége egyre fokozódik, hiszen a fejlett országok népességét a nagymértékű előregedés jellemzi, a nyugdíjasok száma és aránya rohamosan nő. *Marosi György és Miltényi Károly* tanulmánya a Magyarországról kivándorolt nyugdíjasokról szól. 2000 elején pontosan 19 126 külföldön élő személy/emigráns kapott Magyarországról nyugdíjat vagy járadékszerű ellátást. Ami a külföldi nyugdíjasok Magyarországra történő költözését illeti, több tízezerre becsülhető az időskorú, nyugdíjas visszatelepültek száma a nyugati emigrációból, és elképzelhető, hogy ez a szám tovább növekszik. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy az öregkori bevándorlók között – például a státustörvény hatásaként – megjelennek a szerényebb jövedelműek is, akiknek ellátása költségvetési forrásokat igényel.

KorFa – népesedési hírlével

ISSN 1586-7684

Kiadja: a KSH Népeségutóirat Kutató Intézet

Felelős kiadó: Spéder Zoltán igazgató

Szerkesztők: Daróczi Etelka és Hablicsek László

daroczi@mailop.ksh.hu, lhahli@mailop.ksh.hu

A Szerkesztőség címe: 1149 Budapest, Angol u. 77.

Telefon: 383-3535, Fax: 383-3111

Megjelenik évente 4 alkalommal.